

Titlul I

Partea generală

Capitolul I

Noțiuni generale introductive privind dreptul procesual penal

1. Procesul penal

1.1. Definiția procesului penal. Procesul penal reprezintă activitatea strict reglementată de lege desfășurată pe etape succesive, prin care organele competente îndrituite, alături de părți, alți subiecți procesuali sau persoane abilitate, soluționează un conflict de drept născut în urma săvârșirii unei fapte calificate ca infracțiune.

Procesul penal constă, așadar, într-o activitate prin care infractorul este supus sancțiunii penale¹. Această activitate este împărțită în trei faze sau etape distincte:

- urmărirea penală – fază premergătoare judecării, în care Ministerul Public, împreună cu organele pe care le conduce și le supraveghează, asigură descoperirea infracțiunilor, identificarea infractorilor și trimiterea în judecată a celor despre care probele adunate demonstrează că au săvârșit infracțiunea cu vinovăție;

- judecata – desfășurată de instanța de judecată, care după dezbateri orale, contradictorii și desfășurate de regulă în ședință publică, pronunță o hotărâre judecătorească prin care aplică pedeapsa sau alte măsuri prevăzute de legea penală;

- punerea în executare a hotărârii de condamnare – desfășurată după rămânerea definitivă a hotărârii de condamnare și până la executarea pedepsei sau a celorlalte măsuri dispuse de instanța de judecată prin hotărârea judecătorească.

Facem precizarea că fazele procesuale prezentate mai sus sunt proprii unui proces penal tipic. În practica judecătorească se poate întâmpla ca procesul penal să îmbrace forme atipice, în sensul că poate să lipsească, de exemplu,

¹ Gr. Theodoru, *Tratat de Drept procesual penal*, Ed. Hamangiu, București, 2007, p. 4.

faza de urmărire penală¹ sau faza de judecată² ori faza de punere în executare a hotărârii³.

1.2. Scopul procesului penal. Procesul penal are ca scop constatarea la timp și în mod complet a faptelor care constituie infracțiuni, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nicio persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală [art. 1 alin. (1) C. proc. pen.].

Atingerea scopului procesului penal presupune o confruntare judiciară a două interese, la fel de importante, *interesul societății*, care urmărește descoperirea și pedepsirea promptă a persoanelor care au săvârșit infracțiuni, prin stabilirea completă a faptelor săvârșite și a vinovăției autorilor acestora, pentru combaterea și prevenirea fenomenului infracțional, și *interesul individual*, care impune ca activitatea de urmărire și de judecată să se desfășoare în strictă conformitate cu legea, să fie evitate orice abuzuri și să fie garantate drepturi a căror respectare să fie de natură a garanta un proces penal corect, dreptul la apărare fiind cel mai important dintre acestea⁴.

Așa cum s-a afirmat în doctrină⁵, componentele scopului procesului penal aduc de fapt în prim plan exigențele unui proces corect, echitabil, în care este necesară o reacție promptă a funcției represive a statului față de persoanele care au săvârșit infracțiuni și în care să fie garantată egalitatea în fața legii și respectat dreptul la apărare.

2. Dreptul procesual penal

2.1. Noțiune. Dreptul procesual penal este o ramură de drept care cuprinde un ansamblu de norme juridice privitoare la reglementarea procesului penal. Este împărțit astfel:

¹ În cazurile prevăzute de art. 335-337 C. proc. pen., când acțiunea penală poate fi extinsă de instanța de judecată pentru alte acte materiale, pentru alte fapte sau cu privire la alte persoane.

² Această fază poate lipsi în ipoteza în care, după începerea urmăririi penale, pe baza probelor administrate în cauză, procurorul dispune scoaterea de sub urmărire penală în baza art. 11 pct. 1 lit. b), în cazurile prevăzute la art. 10 lit. a)-e), ori încetarea urmăririi penale în baza art. 11 pct. 1 lit. c), în cazurile prevăzute la art. 10 lit. f)-h), i¹) și j).

³ În cazul în care instanța pronunță o hotărâre judecătorească prin care îl achită pe cel trimis în judecată.

⁴ N. Volonciu, *Tratat de procedură penală. Partea generală*, vol. I, Ed. Paideia, București, 1997, p. 17-18; Gr. Theodoru, *op. cit.*, p. 3.

⁵ N. Volonciu, Al. Vasiliu, *Codul de procedură penală comentat. Art. 1-61¹. Regulile de bază și acțiunile în procesul penal. Competența*, Ed. Hamangiu, București, 2007, p. 2-3.

– partea generală (corespunzătoare Părții generale a Codului de procedură penală), care se referă la regulile de bază și acțiunile în procesul penal, competența, probele și mijloacele de probă, măsurile preventive și alte măsuri procesuale, acte procesuale și procedurale comune;

– partea specială (corespunzătoare Părții speciale a Codului de procedură penală), care se referă la fazele procesului penal – urmărirea penală, judecata și executarea hotărârilor penale –, precum și la procedurile speciale.

2.2. *Obiectul dreptului procesual penal* îl constituie procesul penal. Astfel, în vreme ce procesul penal este activitatea concretă pe etape desfășurată în fața organelor judiciare, dreptul procesual penal cuprinde regulile juridice obligatorii pe baza cărora se finalizează procesul penal.

2.3. *Norma juridică procesuală* are ca obiect de reglementare desfășurarea procesului penal. De regulă, normele procesuale sunt concentrate în principalul izvor al dreptului procesual penal, Codul de procedură penală.

2.4. *Faptele juridice procesuale* constituie împrejurări care atrag apariția, modificarea sau stingerea raporturilor juridice procesual penale.

2.5. *Raporturile juridice procesual penale* constituie acele raporturi care se stabilesc, în cursul desfășurării procesului penal, între organul judiciar și subiecții procesuali sau persoanele care iau parte la activitatea de tragere la răspundere penală a infractorului.

3. Știința dreptului procesual penal

3.1. *Noțiune.* Știința dreptului procesual penal reprezintă studiul normelor de drept procesual în vigoare, studiul practicii judiciare în aplicarea acestor norme, precum și studiul comparat al dreptului procesual penal intern și din alte state.

3.2. *Legătura cu alte științe.* Știința dreptului procesual penal face parte din sistemul general al dreptului, fiind, în cadrul acestuia, o știință autonomă, dar în strânsă corelație atât cu științe ale dreptului, cât și cu științe auxiliare dreptului.

3.2.1. *Corelația cu științe ale dreptului:*

– prin structura ei clasică – ipoteză, dispoziție și sancțiune –, norma juridică procesual penală ilustrează legătura cu *teoria generală a dreptului*;

– aplicându-se numai în litera și spiritul normei constituționale, norma juridică procesual penală evidențiază strânsa legătură cu *știința dreptului constituțional*;

- legătura cu știința *dreptului penal* este marcată în principal prin aceea că numai în cadrul unui proces penal poate fi aplicată pedeapsa prevăzută de Codul penal;
- înrudirea cu *dreptul procesual civil* reiese din faptul că în procesul penal, alături de acțiunea penală, în majoritatea cazurilor se exercită și acțiunea civilă, caz în care principiul oficialității procesului penal se completează cu principiul disponibilității, propriu procesului civil;
- știința *dreptului civil* este cea care oferă temeiul legal al dezdăunării părții civile din procesul penal (art. 998 C. civ.¹);
- corelația cu *dreptul administrativ* este evidențiată prin faptul că executarea mandatului de către poliție este o activitate administrativă;
- legătura cu *dreptul familiei* este marcată în special în cazul soluționării furtului comis între soți sau rude apropiate, când, pentru a soluționa un astfel de proces penal declanșat la plângerea prealabilă a părții vătămate, se apelează la cunoștințele dreptului familiei, singurele în măsură să ofere o definiție pentru calitatea de „soț”. În ceea ce privește „ruda apropiată”, dreptul procesual penal operează cu noțiunea din Codul penal, așa cum este ea prevăzută în art. 149²;
- stabilirea legăturii dintre *dreptul muncii* și dreptul procesual penal apare mai ales în situația desfacerii contractului de muncă, urmare a rămânerii definitive a hotărârii penale de condamnare.

3.2.2. Corelația cu științe auxiliare dreptului:

- prin metodele specifice *criminalisticii* sunt prelevate probe;
- *medicina legală* este cea chemată să se pronunțe asupra numărului de zile de îngrijiri medicale necesare însănătoșirii părții vătămate, număr în funcție de care se stabilește atât încadrarea juridică a faptei, dar și modalitatea declanșării procesului penal (din oficiu sau la plângerea prealabilă a părții vătămate);
- prin intermediul *statisticii judiciare* se poate afla frecvența comiterii unei anumite infracțiuni și, în consecință, în cadrul procesului penal se pot adopta măsuri energice privind scăderea ratei criminalității;
- *psihiatRIA judiciară*, prin expertizele efectuate, stabilește dacă o faptă a fost comisă sau nu cu discernământ.

¹ Potrivit art. 998 C. civ., „Orice faptă a omului, care cauzează altuia prejudiciu, obligă pe acela din a cărui greșeală s-a ocazionat, a-l repara”.

² Potrivit art. 149 C. pen., „«Rude apropiate» sunt ascendenții și descendenții, frații și surorile, copiii acestora, precum și persoanele devenite prin adopție, potrivit legii, astfel de rude. Dispozițiile din legea penală privitoare la rude apropiate, în limitele prevăzute de alineatul precedent, se aplică în caz de adopție cu efecte depline, persoanei adoptate cât și descendenților acesteia și în raport cu rudele firești, iar în caz de adopție cu efecte restrânse, adoptatului cât și descendenților acestuia și în raport cu rudele adoptatorului”.

4. Izvoarele dreptului procesual penal

Izvoarele dreptului procesual penal sunt de două feluri:

- izvoare în sens material, respectiv condițiile materiale de existență ale societății care determină evoluția dreptului procesual penal;
- izvoare în sens formal, respectiv formele juridice prin care sunt exprimate normele procesual penale: Constituția¹, Codul de procedură penală, Codul penal, Codul de procedură civilă, Codul civil, Legile de organizare a organelor judiciare, Decizii ale Curții Constituționale, acte normative care conțin dispoziții procesual penale.

5. Interpretarea normelor de drept procesual penal

Reprezintă operațiunea logică prin care se caută sensul exact al legii.

Din punctul de vedere al subiectului care face interpretarea, se cunosc:

- interpretarea legală, autentică (făcută de organul care a edictat legea);
- interpretarea jurisprudențială (făcută de organele judiciare cu prilejul soluționării fiecărei cauze);
- doctrinală (făcută de cei care analizează științific conținutul unor norme juridice).

Referitor la metodele folosite în explicarea sensului legilor, se cunosc:

- interpretarea gramaticală (potrivit sensului etimologic al termenilor);
- interpretarea logică (potrivit raționamentelor logice *per a contrario*, *a fortiori*).

Sunt autori care clasifică interpretarea și în funcție de rezultatele obținute: declarativă, restrictivă, extensivă și analogică².

6. Aplicarea legii procesual penale în spațiu și timp

6.1. Aplicarea legii procesual penale în spațiu este guvernată de principiul teritorialității, potrivit căruia legea procesual penală română se aplică doar pe teritoriul statului român, ea nefiind aplicabilă pe teritoriul altui stat, după cum nici legea străină nu acționează pe teritoriul țării noastre.

¹ Constituția României, în forma inițială, a fost adoptată în ședința Adunării Constituante din 21 noiembrie 1991, a fost publicată în M. Of. nr. 233 din 21 noiembrie 1991 și a intrat în vigoare în urma aprobării ei prin referendumul național din 8 decembrie 1991. Ulterior, Constituția a fost modificată și completată prin Legea de revizuire nr. 429/2003 (M. Of. nr. 758 din 29 octombrie 2003). Ca urmare, Constituția a fost republicată de Consiliul Legislativ, cu reactualizarea denumirilor și dându-se textelor o nouă numerotare.

² Gr. Theodoru, op. cit., p. 51.

Spre deosebire de legea penală care are în vedere locul săvârșirii infracțiunii (în țară sau străinătate), legea de procedură penală are în vedere locul unde se efectuează actul procesual sau procedural penal. Ca urmare, un act procedural referitor la o infracțiune săvârșită pe teritoriul altui stat se efectuează pe teritoriul țării noastre potrivit normelor de procedură penale române.

Excepțiile de la principiul teritorialității¹ sunt următoarele:

- comisiile rogatorii internaționale instituite în baza Legii nr. 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală²;
- extrădarea (presupune o cerere din partea unui stat de a i se preda un infractor – extrădare activă – și o remitere a acestuia de către statul solicitant – extrădare pasivă);
- imunitatea de jurisdicție vizând personalul diplomatic și personalul consular, în anumite limite (art. 8 C. pen.³).

6.2. Aplicarea legii procesual penale în timp. Principiul aplicabil în această materie este cel al activității legii procesual penale, potrivit căruia legea procesual penală este activă (aplicabilă) între cele două momente ale sale: intrarea în vigoare și ieșirea din vigoare. Dacă la aplicarea normelor de drept penal se ia în considerare includerea între aceste momente a datei săvârșirii infracțiunii, în cazul normelor de drept procesual penal se ia în considerare data efectuării actului procesual sau procedural necesar desfășurării procesului penal.

Datorită aplicării normei de drept procesual penal tuturor actelor ce se efectuează după intrarea ei în vigoare, chiar în cauzele începute anterior acestei date, principiul activității a primit denumirea de principiul aplicării imediate a normelor de drept procesual penal⁴.

Excepțiile de la acest principiu sunt:

- retroactivitatea legii procesual penale (legea nouă retroactivează când nu mai conține condiția sau formalitatea prevăzută de legea veche și care, nerespectată la data efectuării unui act procesual, atrăgea nulitatea acestuia);

¹ Pentru detalii, a se vedea V. Rămureanu, *Aplicarea normelor de drept procesual penal în spațiu*, în R.R.D. nr. 1/1975, p. 20.

² M. Of. nr. 594 din 1 iulie 2004.

³ Potrivit art. 8 C. pen., „Legea penală nu se aplică infracțiunilor săvârșite de către reprezentanții diplomați ai statelor străine sau de alte persoane care, în conformitate cu convențiile internaționale, nu sunt supuse jurisdicției penale a statului român”.

⁴ Gr. Theodoru, *op. cit.*, p. 55.

– ultraactivitatea legii procesual penale (legea veche, a cărei putere a încetat, continuă să se aplice numai atunci când se referă la competență¹, căi de atac și termene). Facem precizarea că, dacă în momentul pronunțării hotărârii judecătorești era deschis dreptul la o cale de atac potrivit legii în vigoare, iar ulterior intervine o lege care înlătură această cale de atac sau restrânge dreptul de a o exercita, se va aplica în continuare legea veche și calea de atac se va exercita și susține în condițiile legii vechi².

¹ Gh. Mateuț, Aplicare în timp a normelor procesual penale privind compunerea instanțelor judecătorești, în *Dreptul* nr. 3/1993, p. 75.

² C.C., Decizia nr. 169/1997 (M. Of. nr. 341 din 4 decembrie 1997).